2012

NORLAMs årsmelding

The Norwegian Mission of Rule of Law Advisers to Moldova

www.norlam.md

Innholdsfortegnelse

Innledning 3
Executive summary 4
Moldova 8
NORLAM 9
Justisreformen 11
Rettsstatsutvikling - noen trender i Moldova 12
Prosjekter 13
Kunnskapsoverføring 18
Andre aktiviteter 21
Sentrale samarbeidspartnere 25
Offisielle besøk til NORLAM 29
Media – herunder vår hjemmeside 30

Innledning

2012 har vært et år preget av høyt tempo og en manifestering av NORLAMS rolle og betydning i Moldova.

Den bilaterale avtalen mellom Moldova og Norge, som danner grunnlag for NORLAMS virksomhet, er forlenget ut 2016. Dette har igjen gitt sendelaget et langsiktig perspektiv, og en anledning til å se på arbeidet med nye øyne. Vi har revidert prosjektporteføljen med utgangspunkt i en tydelig begrepsforståelse. En målrettet tilnærming fra hele teamet, og et sterkt fokus på kvalitet og innhold, vektlegges i arbeidet med så vel prosjekter som aktiviteter av mer fortløpende karakter. NORLAM har særlig fokus på sårbare grupper, med blant annet basis i FN-resolusjon 1325 om kvinner, fred og sikkerhet.

Moldova er inne i sitt annet år av justisreformen som ble vedtatt som lov i 2011. Reformen er gjennomgripende på justisfeltet, og må sies å være en grunnstein i Moldovas demokratiseringsprosess. NORLAM sin stab er sammensatt av aktører innen hele straffesakskjeden, og vår virksomhet ligger dermed innen kjerneområdet for reformen. Alt arbeidet som er utført i 2012, og planlagt for de neste årene, er direkte knyttet opp mot landets strategi- og aksjonsplaner.

I NORLAM gleder vi oss over å være en del av et faglig sterkt og godt fungerende team. Vårt engasjement blir tydelig verdsatt blant nasjonale så vel som internasjonale samarbeidsparter. Moldovas justisminister Oleg Efrim brukte disse ord da han under vår årlige mottakelse i juni takket for NORLAM sitt bidrag:

(…) The attachment to the rule of law values and the devotion promoted by your team represents an extremely valuable support for our country on its way to build an accessible, efficient, independent, transparent, professional and responsible justice system towards the society that corresponds to the European standards, ensures rule of law and respect for human rights.(…)

Justisminister Oleg Efrim
Chisinau, 11. mai 2012

NORLAM setter stor pris på det gode samarbeidet vi har med Justis- og beredskapsdepartementet i Norge, og vil benytte anledningen til å takke for tilliten vi er vist ved at NORLAMS videre tilstedeværelse i Moldova er sikret.

Chisinau, 13. februar 2013

Kim Ekhaugen
Head of mission

Executive summary

This is an English summary of the annual report of the Norwegian Mission of Rule of Law Advisers to Moldova (NORLAM) for 2012. It also serves as an executive summary for the readers of the report, which is presented in Norwegian.

NORLAM was established in 2007 based on a bilateral Memorandum of Understanding between Norway and Moldova. NORLAM's mandate under the MoU is: *"Competence building within the Ministry of Justice, the Ministry of Internal Affairs, the judicial system, the General Prosecutor's Office and the legal profession, with the aim of increasing the efficiency of the institutions guaranteeing human rights and the rule of law in the Republic of Moldova in line with Moldova's European objectives and commitments".*

As earlier, the NORLAM team has consisted of six Norwegian and four Moldovan members in 2012. We cover the whole chain of justice within the criminal field.

In 2011 the Moldovan Government adopted as law a strategic plan for reform of the justice sector – *the Strategy for Justice Sector Reform, 2011-2016*. The plan was drafted under a strong influence from the EU, which set as a condition to contribute financially to a judicial reform in Moldova that the Ministry of Justice (MoJ) prepared a strategy document. The contribution from the EU is set to 60 million Euros over a 3-year period. As a result of the strategy plan, an *Action Plan* was prepared in 2012 to achieve a more efficient implementation of the reform. In 2012, the implementation of the strategy reform and action plan has dominated Moldova's justice authorities' activities. The reform covers the criminal process in the broadest sense, from police and prosecution to probation.

The most significant single factor for NORLAM in 2012 was the decision by the Norwegian Ministry of Foreign Affairs, made in consultation with the Ministry of Justice and Emergency Department, that the bilateral agreement should be extended through 2016. In the decision to extend the contract considerable emphasis was placed on Moldova's ongoing judicial reform. Many national and international partners are involved, and NORLAM is one of several international donors that provide assistance overall as well as on the practical level. Our project portfolio was revised in 2012 - with the aim to keep it in line with the reform process.

As NORLAM's staff is composed of professionals in the criminal process, NORLAM's operations are in the core of the country's judicial reform. Activities in 2012 have thus been linked to Moldova's strategies and action plans. Several international and national authorities have pointed out, as a pre, the unique composition of NORLAM's staff members that are permanently based in the country for long periods at the time. Inquiries from the authorities are answered on short notice, based on knowledge and experience built up over time. For the same reason, NORLAM is also contacted by other international organizations for advice and guidance.

The action plan for implementing the strategy reform is divided into the following pillars:

I. The judicial system
II. Criminal justice
III. Access to justice and enforcement of judicial decisions
IV. Integrity of actors of the judicial sector
V. Role of judiciary in economic development
VI. Observance of human rights in judiciary
VII. Well-coordinated, well-managed and accountable judicial sector.

NORLAM participate as observers in the Pillar II working group - Criminal Justice. We are responsible for disseminating information about the activities of the working group to the Justice and Security Sector Coordination donor group, consisting of the EU, OSCE, Council of Europe, the UN, the U.S. Embassy, USAID (United States Agency for International Development) and the Romanian Embassy. Furthermore, NORLAM serve as a link between the working group and the donor group. Both groups meet monthly.

NORLAM revised the project portfolio in 2012 on the basis of the ongoing judicial reform. The number of projects has been reduced to five, three of which are implemented in 2012, while the number of tasks is increased. We have looked to the following concept definition: "*A project is a temporary endeavor with a defined beginning and end undertaken to meet unique goals and objectives (Nokes, 2007)".*

Our projects are directly linked to the strategic plan and action plans in the justice reform, particularly for vulnerable groups, defined as women and children, and thus also anchored in the United Nations Security Council Resolution 1325 on Women, Peace and Security, the UN Convention on the Rights of the Child and several other conventions on the topic.

In 2011, NORLAM started a project in cooperation with Moldovan authorities concerning juvenile detainees, aiming at creating a new prison for minors below 18 years of age. It was decided to renovate *Goian prison* for this purpose, to facilitate the special needs for imprisoned minors – both for those serving a sentence on imprisonment, as well as juveniles held in pre-trial detention. In 2012, the main efforts from Department of Penitentiary Institutions (DIP) have been concentrated on getting the renovation finalized and putting the infrastructure in place. In addition, NORLAM has carried out training of staff and contributed considerably in the process of establishing a new organization. Furthermore, NORLAM has assisted in planning and preparation for the opening of the prison - which will take place early 2013. It has been challenging finding donors for financial support, and a lot of work has been made in this respect. Thus, the project is a little behind schedule, but the efforts related to financing continue - with substantial support from NORLAM.

In the autumn 2012, NORLAM has worked with a project aimed at probation. The objective of the initial pilot project is to obtain a legal basis for the introduction of community service after the Norwegian model for young offenders, where probation is given the mandate to decide the content of the sentence, and, moreover, to permit the use of imposed hours of individual supervision, collaboration meetings, etc. as well as to have a genuine power to sanction violations of terms.

The next major project will be to establish community sentence as an alternative to incarceration, in specially selected districts. The aim is to link the project to UNICEF's report *Feasibility Study on*

Specialization of Courts in Cases Involving Children in the Republic of Moldova from 2011, where it is recommended to create separate youth courts.

In 2012, the Moldovan authorities adopted a new article regarding judicial interviews of children below 14 years of age. The provisions came into force in autumn 2012, and apply to matters of sexual nature, issues concerning trafficking involving children, and issues related to family violence. The law is partially in line with the Norwegian rules on judicial interviews of children.

The project's main goal is to get the Moldovan Criminal Procedure Code, the proceedings and the implementation of the law in accordance with the conventions and guidelines to which Moldova is a party. This includes the areas of prevention and combating sexual abuse of children, combating domestic violence and the need for establishing a child-friendly justice sector. The project is anchored in the European Convention on Human Rights.

In 2012 NORLAM started working on establishing a resource group consisting of judges, prosecutors and defense lawyers, which will be given training in human rights in general - and ECHR Art. 6 in particular. The project will have special focus on vulnerable groups in the criminal proceedings. The members representing the three professions within the resource group will be given special responsibility for training their respective groups in this field, to secure the sustainability of the project.

NORLAM regards seminars as an important arena for transfer of knowledge and experience. While NORLAM provides the foundation for skills through the topics we present – in cooperation with Moldovan specialists - the participants contribute through their theoretical input and through sharing the experience from their professional life. During 2012 we have conducted a total of 26 seminars involving approximately 650 participants from the whole chain of criminal justice. The seminars are held in Chisinau as well as in the regions, on weekdays and weekends. The seminars have had a duration of 1-2 days, addressing topics as: Challenges related to ECHR and decisions from ECtHR, ethics for prosecutors, women's and children's position as victims and witnesses in cases regarding sexual abuse and domestic violence, the situation of juveniles in probation and prison and special investigative measures.

Our seminars are mainly organized in cooperation with the National Institute of Justice (NIJ), concerning prosecutors and judges, the training we provide is regarded as a part of the annual obligatory continuous training. It is fair to say that we are among the most frequently used lecturers at the NIJ, which consequently provides us with a very good platform for transfer of knowledge.

The Moldovan Ministry of Justice (MoJ) is NORLAM's main partner, both in the context of projects, as well as in other activities. During our meetings in 2012 main focus has been on proposals for new projects, discussions on certain issues in the strategic plan and discussing legislative changes. The cooperation is perceived very well and we would like to highlight Minister of Justice Oleg Efrim's speech during NORLAM's annual reception in May. He thanked for NORLAM's continuous contribution and efforts to reform the justice sector, and placed special emphasis on the team's overall composition, our

presence over time and the fact that NORLAM does not have any underlying agendas. He clearly stated that NORLAM enjoys a high degree of respect among Moldovan authorities and other partners.

***

NORLAM's impression is that since the inception in 2007 we have had a significant support for our input and suggestions for changes. We have observed a marked change in the Moldovan Government's approach to reforming the justice sector after the reform strategy was adopted in 2011. While previous changes (to a greater extent) were characterized as sectorial - and because of the lack of resources not always were coordinated - there is now in place a binding plan for radical transformation of the justice sector. NORLAM has the opinion that we are well placed to make a significant contribution to the process of reforms which Moldova now will undertake.

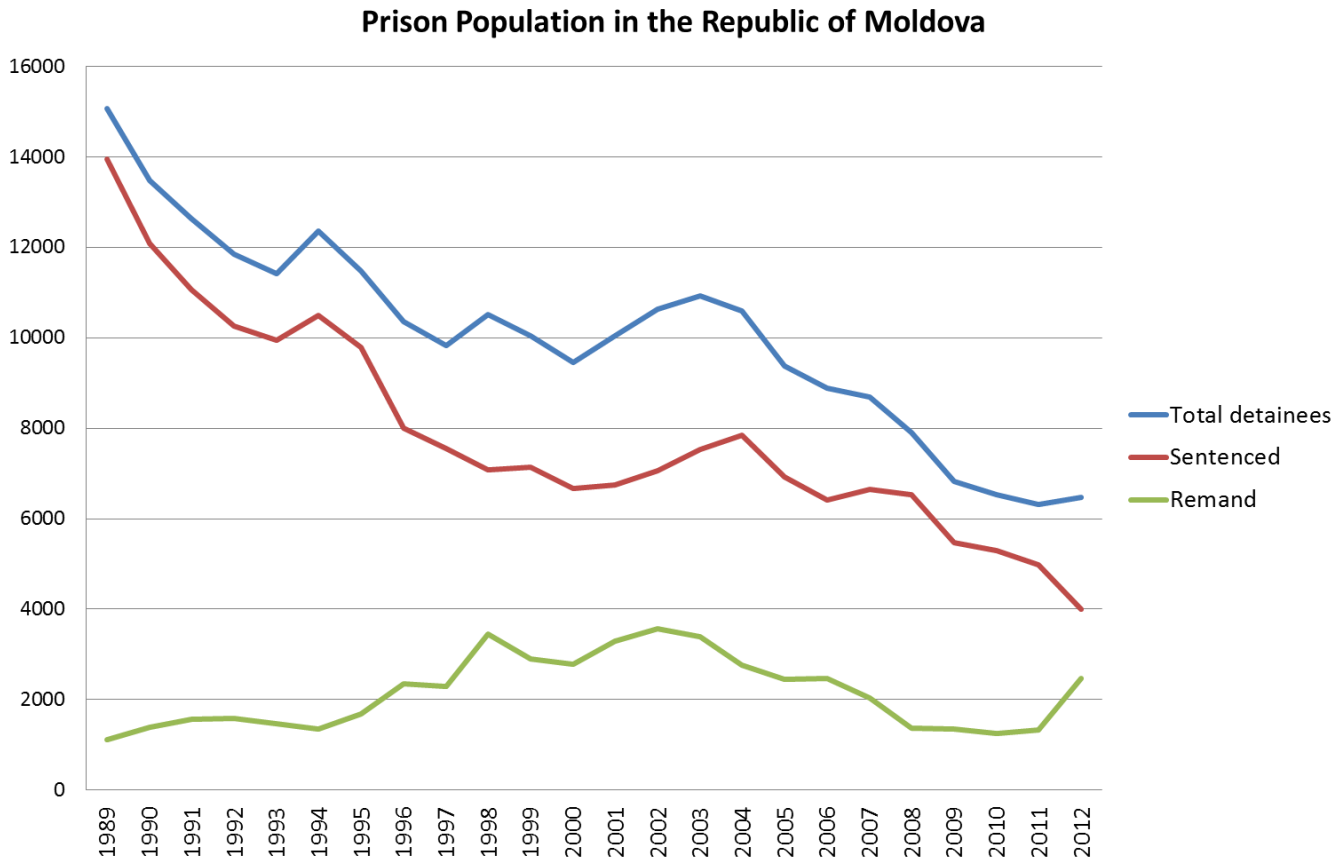

Moldova

Folketall	3,56 mill hvorav ca 580 000 i Transnistria. Det antas videre at opp mot 1 mill. moldovere er bosatt i utlandet
Areal	33 851 km2 (Tilsvarende Sogn og Fjordane + Hordaland)
Hovedstad	Chisinau – 664 700 innbyggere
Styreform	Republikk etablert 27.08.1991
Religion	Mer enn 90 % er ortodokse kristne
President	Nicolae Timofti
Statsminister	Vlad Filat
Justisminister	Oleg Efrim
Offisielt språk	Moldovsk (rumensk)
Valuta	Moldovsk Leu
Nyttige lenker:	www.norlam.md, www.moldova.md, www.statistica.md

Republikken Moldova omfatter mesteparten av den historiske regionen Bessarabia, og har en svært spennende historie. Som møteplass for mange ulike kulturer har landet gjennom århundrer vært et sentralt knutepunkt, og stridsområde, for latinske, slaviske og tyrkiske folkeslag.

Moldova ble etablert som en selvstendig republikk i 1991, etter å ha vært en del av det tidligere Sovjetunionen siden 1944. Landet bærer fremdeles preg av tidligere russisk dominans, eksempelvis anser mange innbyggerne russisk som sitt morsmål. En stor del av forvaltningen kommuniserer på russisk, og det offentlige systemet er sterkt influert av kommunisttiden.

Moldovas befolkning, eks. Transnistria, består av et flertall av etniske rumenere (75,8 %), et mindretall av etniske russere (5,9 %), ukrainere (8,4 %), og en liten minoritet på 4,4 % gagauz (tyrkere)[1] i sør samt enkelte mindre folkegrupper.

Etter mange år med politisk uro og 917 dager uten president, ble den tidligere dommeren Nicolae Timofti utnevnt til president i mars 2012. Han ble enstemmig valgt av de 62 tilstedeværende borgerlige representantene, mens de 39 kommunistiske representantene allerede i lang tid hadde boikottet parlamentet. Kommunistene mener til dags dato at valget er ugyldig, og de uttrykker klar mistillit til presidenten og den sittende regjering.

Den borgerlige alliansen ønsker et tett samarbeid med EU og Europa for øvrig. Høyt på alliansens agenda er visum-fritak for Moldovske borgere til EU, og på lengre sikt EU-medlemskap. Kommunistene har på sin side foreslått å innlemme Moldova i den planlagte *Eurasiatiske Union*, en politisk og økonomisk union initiert av Russlands president Vladimir Putin.

Situasjonen rundt utbryterrepublikken Transnistria er uendret, tross aktivt diplomati fra blant annet OSSE, EU og USA. Republikken Transnistria er kun anerkjent av Abkhasia og Sør-Ossetia – som på sin side heller ikke er internasjonalt anerkjente republikker.

[1] I følge Nasjonal Statistisk Byrå, folketelling 2004

NORLAM

Teamets faglige sammensetning har vært tilnærmet uendret siden oppstarten. NORLAMS nåværende sendelag består av hhv. en dommer, statsadvokat, ass. fengselsleder, ass. friomsorgsleder, politijurist og en forsvarsadvokat. Sammen med fire lokalt ansatte utgjør vi et dynamisk og fleksibelt team. NORLAM sin kontinuerlige tilstedeværelse siden 2007 har gitt inngående kunnskap om det Moldovske samfunnet, og vi opplever å ha høy tillit hos våre samarbeidspartnere.

I løpet av året har det vært utskiftninger i fem av de seks faggruppene som er representert, samt noe vakanse. Dette har til en viss grad gitt begrensinger i kontinuiteten og aktivitetsnivået, samtidig som vi likevel ved slutten av året opplever å være helt på høyde med våre ambisjoner.

I samråd med Justis- og beredskapsdepartementet besluttet Utenriksdepartementet i 2012 å forlenge den bilaterale avtalen ut 2016. Mandatet er gitt av et *Memorandum of Understanding* mellom norske og moldovske myndigheter fra 2007, og lyder som følger:

Competence building within the Ministry of Justice, the Ministry of Internal Affairs, the judicial system, the General Prosecutor`s office and the legal profession, with the aim of increasing the efficiency of the institutions guaranteeing human rights and the rule of law in the Republic of Moldova in line with Moldova`s European objectives and commitments.

Det ble i beslutningen om å forlenge avtalen lagt betydelig vekt på Moldovas pågående justisreform, *National Strategy on Reforming the Justice Sector for the years 2011 – 2016*.

Teamet i desember 2012

NORLAM-teamet i 2012

Kim Ekhaugen
Assisterende fengselsleder,
i Moldova fra mars 2011.
Head of Mission fra mars 2012.

Harald Ciarlo
Advokat,
i Moldova fra februar 2012.

Ann Yvonne Hooen
Assisterende friomsorgsleder,
i Moldova fra mars 2012.

Marit Helene Evjemo
Statsadvokat,
i Moldova fra mars 2012.

Torolv Groseth
Lagmann,
i Moldova fra mai 2012.

Bjørn Larsen
Politiadvokat, i Moldova i perioden november 2007-juli 2010. Nytt mandat fra september 2012.

Anne Cathrine Christiansen,
Politiadvokat, i Moldova i perioden januar 2011 – juli 2012.

Inga Burencova,
National Consultant,
Office Manager.
Med NORLAM fra mars 2007.

Nadia Burciu,
National Consultant,
Interpreter.
Med NORLAM fra april 2007.

Denis Arcusa,
National Legal Consultant,
med NORLAM fra mai 2007.

Dumitrita Bologan,
National Legal Consultant,
med NORLAM fra september 2011.

Oxana Paduraru
National Consultant,
Interpreter i perioden januar-mars 2012.

Øvrige medlemmer: Jogeir Nogva, statsadvokat, i Moldova: august 2010 – februar 2012;
Espen Solberg Rinnan, advokat, i Moldova: Januar 2011-Januar 2012;
Dag Brathole, lagdommer, i Moldova: Januar 2010 – februar 2012

Justisreformen

I 2011 vedtok den moldovske regjeringen en strategiplan for reform av justissektoren i lovs form - *Strategy for justice sector reform 2011-2016* (heretter: strategiplanen). Planen ble utarbeidet etter påtrykk fra EU, som satte som vilkår for å bidra økonomisk til en justisreform i Moldova at the Ministry of Justice (MoJ) utarbeidet et strategidokument. Bidraget fra EU er satt til 60 millioner euro over en 3-års periode. Som et resultat av strategiplanen ble det i 2012 utarbeidet en *Action Plan* for å oppnå en mer effektiv implementering av reformen. I 2012 har arbeidet med gjennomføringen av strategi- og aksjonsplanene i stor grad preget landets justismyndigheter.

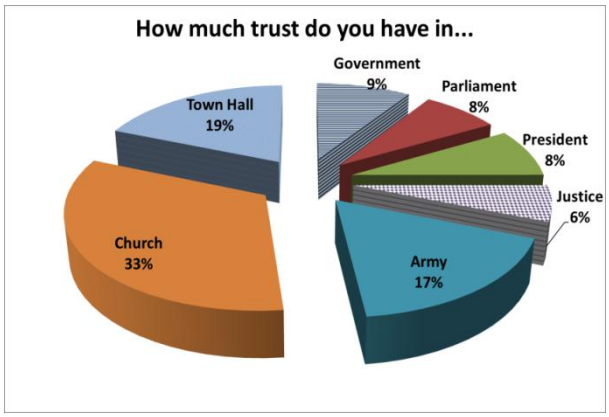

Hvilke av disse har du mest tillit til?

Reformen omfatter alle deler av justissektoren, fra politi og påtale til friomsorg. Det jobbes hurtig og målbevisst, og mange nasjonale og internasjonale samarbeidspartnere er involvert. Vår prosjektportefølje er i 2012 revidert nettopp med tanke på at den skal være i tråd med Moldovas justisreform.

Flere internasjonale og nasjonale myndigheter har påpekt, som et pre, den unike sammensetningen NORLAM representerer med en stab som er fast stasjonert i landet. Henvendelser fra landets myndigheter besvares på kort varsel, og er basert på kunnskap og erfaring bygget opp over tid. Av samme grunn blir NORLAM også kontaktet av øvrige internasjonale organisasjoner for råd og veiledning.

Aksjonsplanen for implementering av justisreformen er inndelt i følgende pilarer:

I. The judicial system
II. Criminal justice
III. Access to justice and enforcement of judicial decisions
IV. Integrity of actors of the judicial sector
V. Role of judiciary in economic development
VI. Observance of human rights in judiciary
VII. Well-coordinated, well-managed and accountable judicial sector.

Det er nedsatt arbeidsgrupper for koordinering og overvåking av arbeidet som gjøres i hver enkelt pilar.

NORLAM er medlem av arbeidsgruppen Pilar II – Criminal Justice, på vegne av internasjonale donorer. Vi har ansvar for å bringe videre informasjon om aktiviteten i arbeidsgruppen til donorgruppen Justice and security sector coordination meeting, bestående av EU, OSCE, Europarådet, FN, den amerikanske ambassade, USAID (United States Agency for International Development) og den rumenske ambassade. Videre skal NORLAM være et bindeledd mellom arbeidsgruppen og donorgruppen. Begge gruppene møtes månedlig.

NORLAM deltar også som observatører i arbeidsgruppen for pilar VI, men har ingen arbeidsoppgaver knyttet til dette.

Rettsstatsutvikling - noen trender i Moldova

Selv om den politiske situasjonen preges av stor uenighet og konflikter innad, opplever NORLAM at parlamentets valg av president i mars 2012 medførte større stabilitet. Moldova jobber målrettet med justisreformen, og på tross av politiske motsetninger er det enighet om at den vedtatte strategiplanen skal gjennomføres.

Møte med leder for domstolsadministrasjonen, nåværende president Timofti, og hans stab.

Moldova har et sterkt ønske om å sikre tilgang til EU og dets arbeidsmarked. Det arbeides aktivt med å sikre forbindelser vestover, og det er ingen tvil om at reformprosessene anses både nødvendige og velkomne.

Uttalt reformvilje til tross, reformevnen hindres til en viss grad av motkrefter innen de etablerte institusjonene. Korrupsjon er utbredt og kan ses ikke bare som en motvilje mot reform, men også som en overlevelsesstrategi for institusjoner så vel som for enkeltmennesker. Det finnes imidlertid progressive krefter på alle nivå, og særlig blant unge er det mange som er genuint opptatt av å kjempe for et mer velfungerende rettsvesen. Anti-korrupsjonsarbeidet har et betydelig fokus fra internasjonale aktører, og den pågående justisreformen forsterker forhåpentligvis holdningsendringen vi ser er gryende.

Gjennom media og samtaler med moldovere forstår vi at det i en del kretser begynner å bre seg en utålmodighet. Denne synes å bunne i en reformiver og et ønske om endring som for den jevne moldover så langt ikke har vært særlig merkbar. Det pekes på at de økonomiske og sosiale ulikhetene vokser, korrupsjonen er like aktuell som under tidligere styresett og fattigdommen er høyst tilstedeværende. Samtidig uttrykker myndighetene bekymring over at en relativt høy andel av befolkningen er utenfor arbeidsdyktig alder (under 15 og over 60 år). Dette hovedsakelig som følge av den store arbeidsutvandringen til Vest-Europa, Russland og Ukraina. Som resultat av dette vokser tusenvis av moldovske barn opp hos besteforeldre, tanter og onkler, noen blir overlatt til seg selv mens andre er i barnehjem. Vi ser at det er en økende bekymring blant myndighetene og frivillige organisasjoner for denne utviklingen, og hva det i framtiden vil medføre at store deler av den kommende generasjon vokser opp uten nære omsorgspersoner.

NORLAM sitt inntrykk er at vi siden oppstarten i 2007 har fått betydelig gjennomslag for våre innspill og forslag til endringer. Vi ser likevel en markant forandring i moldovske myndigheters tilnærming til reformering av justissektoren etter at strategireformen ble vedtatt i 2011. Mens endringene tidligere i større grad var sektorpreget – og på grunn av ressursmangel ikke alltid samordnet – er det nå lagt en forpliktende plan for gjennomgripende transformering av hele justissektoren.

NORLAM opplever at vi har gode forutsetninger for å gi et betydelig bidrag i den prosessen Moldova nå er i ferd med å gjennomføre.

Prosjekter

NORLAM sin prosjektportefølje er i 2012 revidert med utgangspunkt i den pågående justisreformen. Antall prosjekter er redusert til fem, hvorav tre iverksettes i 2013, mens antall aktiviteter er økt. Vi har sett hen til følgende internasjonalt anerkjente begrepsdefinisjon:

A project is a temporary endeavor with a defined beginning and end undertaken to meet unique goals and objectives (Nokes, 2007).

Våre prosjekter er knyttet direkte til strategiplanen og aksjonsplanene i justisreformen, og spesielt rettet mot sårbare grupper definert som kvinner og barn.

Løpende prosjekter

Fengsel nr. 10 Goian – *Et pilotprosjekt for etablering av ungdomsfengsel etter europeisk modell*

Prosjektets hovedmål er å opprette et ungdomsfengsel etter europeisk standard, med tilfredsstillende bygningsmessige fasiliteter, tomannsrom for innsatte og servicebygg for eksterne samarbeidspartnere. Hovedfokus er imidlertid på opplæring av ansatte, med vekt på dynamisk sikkerhet, tett individuell oppfølging av innsatte og soningsplanegging. Ansatte følger en helt ny fagplan utarbeidet av NORLAM i samråd med Oslo fengsel, Kriminalomsorgens utdanningssenter, treningssenteret i Moldova og Department of Penitentiary Institutions (DIP).

NORLAM har knyttet til seg mange samarbeidspartnere i prosjektet, og skriftlige avtaler er inngått på høyt nivå. I denne perioden har NORLAM signert samarbeidsavtaler med to universiteter i Chisinau, DIP (Department of Penitentiary institutions - fengselsvesenet), CPO (Central Probation Office - friomsorgen), Ministry of Health samt Ministry of Education. De to sistnevnte er signert på ministernivå. I Norge er det signert samarbeidsavtaler med KRUS og Oslo fengsel.

Det ble i vår arrangert en studietur til Norge for direktør og underdirektør i pilotfengselet. Studieturen gikk til Oslo fengsel, Justis- og Beredskapsdepartementet og KRUS (Kriminalomsorgens utdanningssenter), og hadde som formål vise strukturen og organiseringen i et norsk fengsel med hovedvekt på unge innsatte. Den øverste ledelsen i Goian-fengselet, i norsk terminologi direktør, inspektører, avdelingsledere og HR-leder, var i august på hospitering og studiebesøk i Norge. De gjennomførte et tett program tilrettelagt av KRUS og Oslo fengsel.

Studiebesøk i Norge.

Målsettingen med turen var å bli kjent med utdanningsforløpet på KRUS, samt de ulike lederrollene i Oslo fengsel.

Studieplanen for de tilsatte i Goian fengsel er bygd opp etter norsk modell, og utarbeidet av KRUS (Kriminalomsorgens utdanningssenter) i samråd med Oslo fengsel, NORLAM og DIP.

Undervisningen gis av stab fra Oslo fengsel og NORLAM. Opplæringen er et 3 måneders praktisk/teoretisk opplegg fordelt over 3 moduler, og vil være en pilot i forhold til fremtidig utvikling av metode og innhold for moldovsk kriminalomsorg. Så langt er halvparten av undervisningen gjennomført, og resten er planlagt fullført innen mars 2013. For å sikre en felles faglig forståelse, samt bidra til en positiv samhandling mellom fengsel og friomsorg, er ti utvalgte friomsorgsansatte tilknyttet Goian i prosjektperioden. De deltar på de deler av undervisningen som anses relevant for deres yrkesutøvelse.

I mai inviterte NORLAM, MoJ og DIP ved visejustisminister, generaldirektør for DIP og fengselsdirektøren til et donormøte for prosjektet. Til tross for god oppslutning og svært støttende tilbakemeldinger fra frammøtte potensielle bidragsytere som Europarådet, EUs delegasjon til Moldova, UNICEF, ambassader og NGOs, har prosjektet så langt ikke fått økonomisk støtte fra det internasjonale samfunnet. Mindre donorer som UNICEF og øvrige NGOs har imidlertid uttrykt vilje til å bidra til prosjektet i form av mindre tilskudd som kompetanseoverføring, bibliotek, skolebøker, inventar til skole- og helseavdeling etc. Partene er foreløpig avventende i påvente av ferdigstillelse av bygningsmassen, og det pågår fortløpende møter med potensielle donorer.

EU-delegasjonen er i utgangspunktet positiv til å bidra med finansiering av bygningsmessige tiltak i Goian. Økonomiske midler forskutteres imidlertid ikke, og kun beskjedne summer har vært finansiert over budsjettet til DIP. Arbeidet er utført av de ansatte selv med bistand fra innsatte fra omkringliggende fengsler. Staben har bidratt økonomisk og materielt, og en del av de ansatte i DIP, og flere andre avdelinger i MoJ, samt innsatte, har bidratt med en dagslønn for å finansiere oppussingen. Fortsatt mangler en del grunnleggende fasiliteter som rent vann, kloakksystem, storkjøkken og sentralvarme. Av arbeidet som er gjort kan vi imidlertid fastslå at standarden sett ut fra Moldovske standarder er god.

Rune Nilsen og Arve Martinsen holder kurs.

Det er i samarbeid med CPO og DIP etablert en stilling som løslatelseskoordinator i fengselet, etter modell fra Norge. Koordinatoren har base hos CPO, og skal arbeide inntil 25 timer pr. uke tilknyttet Goian. Tiltaket finansieres av CPO og NORLAM for en periode på 1 år. Videre er NORLAM i dialog med Røde Kors i henholdsvis Oslo og Chisinau med tanke på å opprette en prosjektstilling tilknyttet Goian. Dette basert på positive erfaringer fra samarbeid mellom kriminalomsorgen og Røde Kors i Norge, eksempelvis visitortjeneste og *Nettverk etter soning.*

Åpningen av fengselet er foreløpig utsatt til mars 2013, med en gradvis overføring av mindreårige fra Lipcani-fengselet.

Fengsel nr. 4 Cricova og nr. 13 Chisinau – *øke sysselsetningen for innsatte*

I begge fengslene bidrar NORLAM til økt aktiviseringen av de innsatte i form av engelskundervisning, gitarundervisning eller andre positive tiltak. Til sammen er rundt 50 innsatte aktivisert hver dag.

Det var i første halvdel av 2012 lite aktivitet i både fengsel nr. 4 Cricova og nr.13 Chisinau, og NORLAM har rent kapasitetsmessig prioritert fengselet i Goian. Prosjektoppfølgingen har fra fengslenes side vært fraværende p.g.a betydelig utskiftning av personell tilknyttet prosjektet.

Gitarkurs i Cricova fengsel

NORLAM vurderte lenge å legge ned disse prosjektene da resultatene av flere grunner uteble. Etter en evaluering med de respektive fengsel i august, besluttet NORLAM at samarbeidet videreføres definert som aktiviteter.

Nye prosjekter

Samfunnsstraff som alternativ reaksjon overfor unge lovbrytere

Moldova vedtok i 2004 et nytt kapittel i straffegjennomføringsloven, *Enforcement of punishment of unpaid work in the community*. Dette åpner for dom på samfunnsnyttig tjeneste som alternativ til fengsling. Loven har klare begrensninger, og gir ikke rom for annet innhold i straffegjennomføringen enn arbeid.

Det er høsten 2012 jobbet med en prosjektskisse rettet mot friomsorgen. Målsetningen med det innledende forprosjektet er å få lovmessig grunnlag for innføring av samfunnsstraff etter norsk modell for unge straffedømte, hvor friomsorgen gis mandat til å beslutte innholdet i straffegjennomføringen. Videre at det åpnes for å bruke idømte timer på individuell oppfølging, samarbeidsmøter m.v. Det må også gis reell mulighet for sanksjonering ved vilkårsbrudd.

Det påfølgende hovedprosjektet skal etablere samfunnsstraff som alternativ til fengsling i spesielt utvalgte distrikter. Det tas sikte på å knytte prosjektet opp mot UNICEF sin rapport *Feasibility study – specialization of courts* fra 2011, hvor det anbefales å opprette en egen ungdomsdomstol.

Dommeravhør av barn – Barnehus

I 2012 vedtok moldovske myndigheter en ny lovbestemmelse angående dommeravhør av barn under 14 år. Bestemmelsen trådte i kraft høsten 2012, og gjelder i saker av seksuell karakter, saker angående menneskehandel hvor barn er involvert og saker relatert til familievold. Loven er delvis i tråd med de norske bestemmelsene om dommeravhør av barn. I prosessen fram mot utarbeidelse av

lovbestemmelsen deltok NORLAM på ulike møter med representanter fra bl.a. justisdepartementet, påtalemyndigheten og ulike internasjonale organisasjoner. Det ble her redegjort for de norske bestemmelsene på området, og hvordan Norge har opprettet Barnehusene med det formål bl.a. å gjennomføre dommeravhør av barn. NORLAMs nye prosjekt *Dommeravhør av barn – Barnehus* ble også presentert.

Prosjektets hovedmål er å få moldovsk straffeprosess og rettergang i overenstemmelse med konvensjoner og retningslinjer som Moldova har tiltrådt. Dette gjelder områdene forebygging og bekjempelse av seksuelle overgrep mot barn, bekjempelse av vold i familien og kravet til opprettelse av en barnevennlig justissektor. Den Europeiske Menneskerettighetskonvensjonen har en sentral plass i prosjektet.

Prosjektet *Dommeravhør av barn – Barnehus* ble besluttet iverksatt høsten 2012 og er nå inne i sin forberedende fase. Etter møte med riksadvokatens kontor har NORLAM fått godkjent påtaledistriktene som skal delta.

Det har vært avholdt møter med representanter for regjeringen, sentre for forebygging og bekjempelse av overgrep mot barn samt internasjonale organisasjoner.

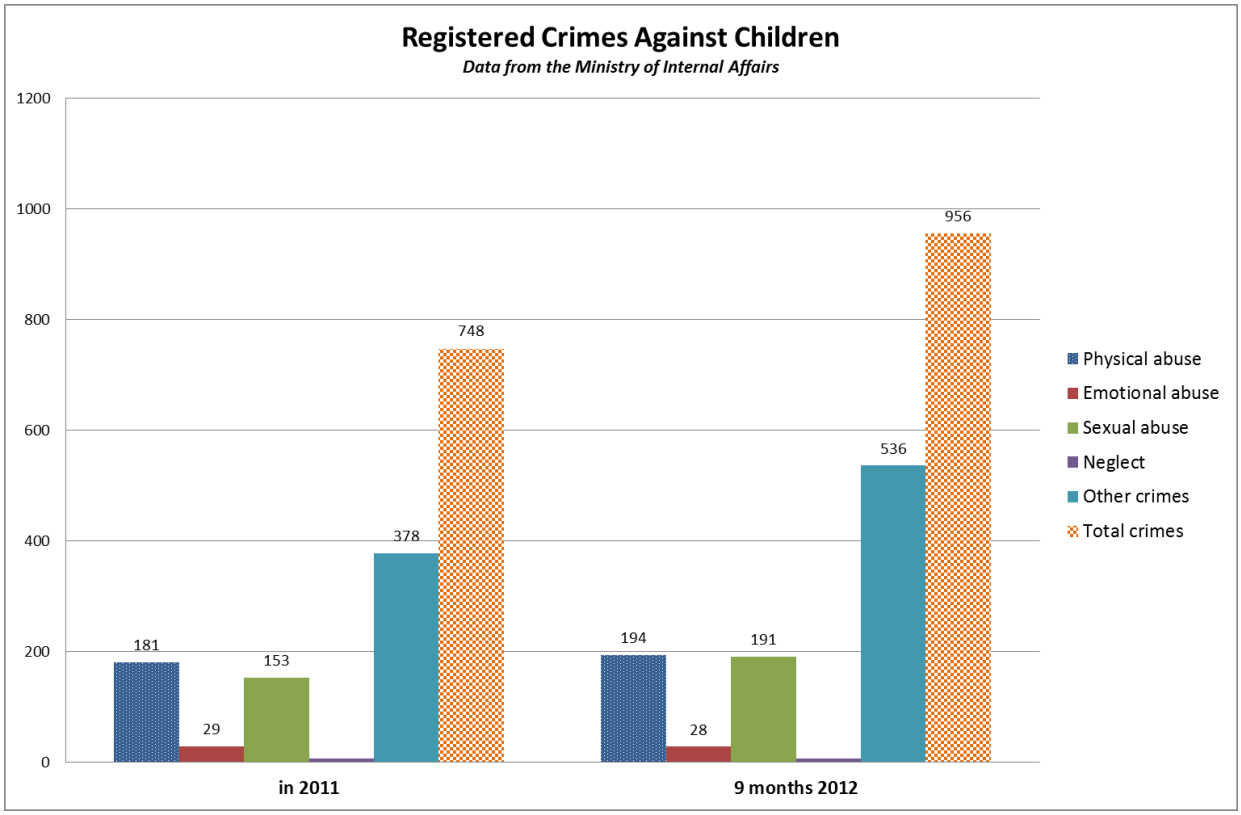

Etablering av ressursgruppe med fokus på menneskerettigheter

Moldova har en uforholdsmessig høy andel domfellelser i Menneskerettighetsdomstolen i Strasbourg. Det dømmes for åpenbare brudd på menneskerettigheter, og evnen til å sette inn korrigerende tiltak er begrenset etter som Moldova ikke har tradisjon for prejudikater.

NORLAM har startet arbeidet med å etablere en ressursgruppe bestående av dommere, representanter fra påtalemyndigheten og advokater som gis opplæring i menneskerettighetsspørsmål generelt, og EMK art. 6 spesielt. Det vil være et særlig fokus på sårbare grupper. Ressursgruppen skal i ha ansvar for videre opplæring av de respektive faggrupper, og skal bestå som en varig målbærer for menneskerettigheter i Moldova.

NORLAM på besøk hos domstolen i Balti

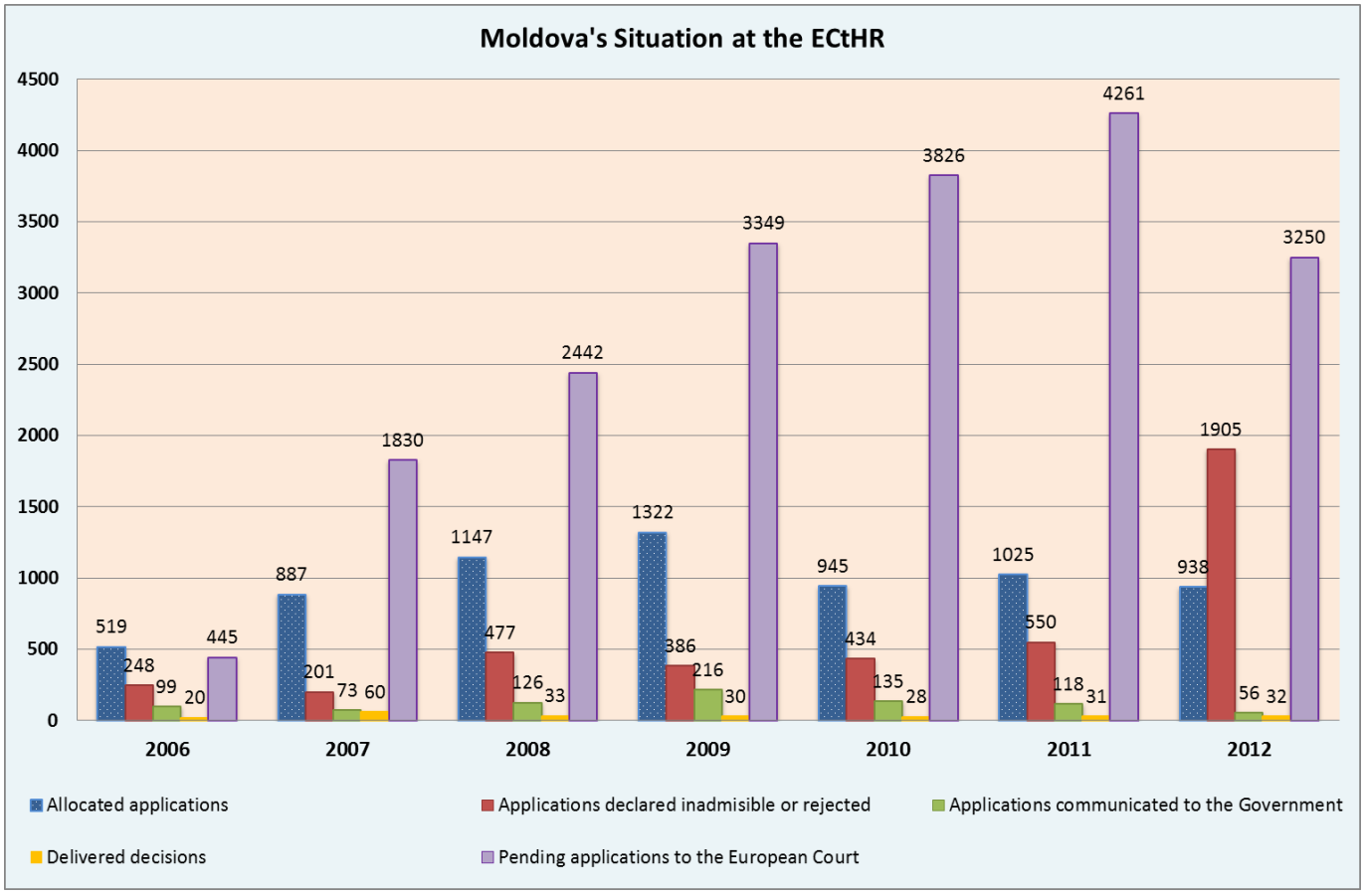

Kunnskapsoverføring

Seminar på the National Institute of Justice

NORLAM ser seminarer som en meget viktig arena for kunnskapsoverføring og erfaringsutveksling. Mens NORLAM sammen med moldovske spesialister legger grunnlaget for kompetanseheving gjennom de tema vi presenterer, bidrar kursdeltakerne gjennom sine innspill og ved å dele erfaringer fra det praktiske liv.

Europarådet har, i samarbeid med EU, foretatt en undersøkelse og analyse av kvaliteten på opplæringen av dommere og advokater. Arbeidsgruppen som har foretatt dette arbeidet fremla sine rapporter i juni 2012. Når det gjelder dommersiden var konklusjonen at opplæringsprogrammet i Moldova er *fairly good* og bedre enn andre land i Øst-Europa. NORLAM er engasjert i etterutdanningen av dommere påtalejurister og advokater, men har ingen rolle i grunnopplæringen for disse grupper.

I løpet av 2012 har vi holdt totalt 26 seminarer for om lag 650 kursdeltakere. Seminarene er holdt så vel i hovedstaden Chisinau som ute i distriktene, på ukedager og i helg. Seminarene har hatt 1-2 dagers varighet. Målsetningen med seminarene er å gi deltakerne et praktisk verktøy i arbeidshverdagen.

Dommerseminarer

Årets seks seminar for dommere har vært knyttet til sentrale artikler i den Europeiske Menneskerettighets Konvensjonen**.** Relevante avgjørelser fra Menneskerettighetsdomstolen i Strasbourg (ECtHR) er gjennomgått, med særlig fokus på den metode Strasbourgdomstolen benytter. I tillegg ble det gitt en presentasjon av Europarådet og dets organisering. Undervisningen ble supplert med diskusjoner og gruppeoppgaver.

Mix seminarer

Tema for seminarene har i 2012 vært den svake part i rettsprosessen, hvor hovedvekten er lagt på kvinner og barns stilling som fornærmet og vitner i saker om seksuelle overgrep og familievold. Seminaret omfattet også mindreåriges situasjon i fengsel og friomsorg. Vesentlig vekt er lagt på menneskerettighetene (EMK) og rettsavgjørelser fra Menneskerettighetsdomstolen i Strasbourg.

For moldovske praktikere er dommer fra EMD ikke alltid tilgjengelig, og deltagerne får derfor et utdrag av EMD-dommer oversatt til rumensk. Et viktig mål med denne type seminar er å inkludere advokatene ytterligere i rettsprosessen, for å sikre etterlevelse av menneskerettighetskonvensjonen og bedre forståelsen for de ulike fagfelt i strafferettspleien. NORLAM har i 2012 laget en videofilm basert på vår opplevelse av en moldovsk rettsak, denne er brukt som grunnlag for gruppeoppgaver og diskusjon.

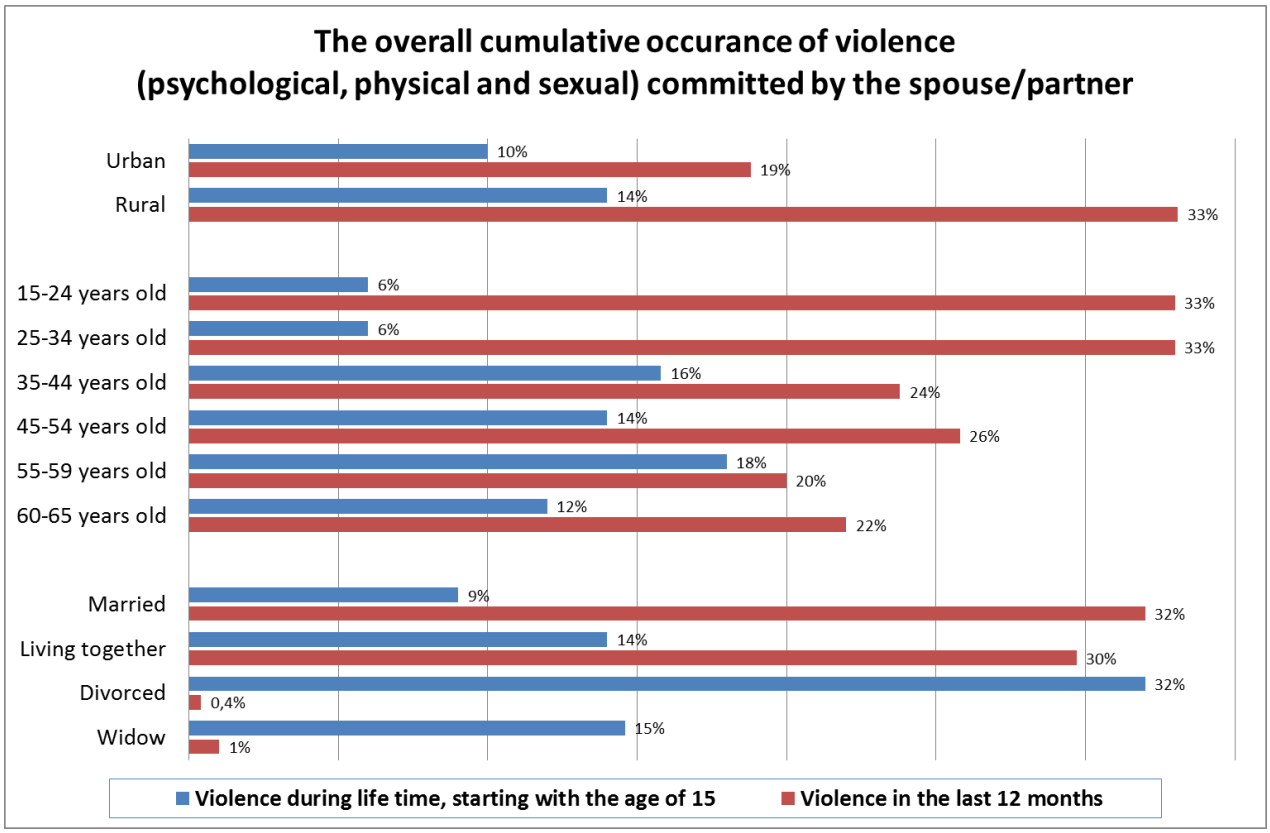

Etikk for påtale

Denne seminarrekken ble startet opp i 2009 i samarbeid med NIJ. Seminarene har dekket ulike aspekter ved de etiske utfordringer som gjør seg gjeldende for påtalemyndigheten i Moldova, særlig sett i lys av internasjonale standarder, og vi benytter en rekke praktiske eksempler for å belyse de ulike temaene.

Tema for seminarene har i 2012 vært påtalemyndighetens objektivitetsplikt og uavhengighet, forventninger til påtalemyndigheten sett fra en dommers og forsvarers ståsted, samt etiske utfordringer for påtalemyndigheten i dens daglige virke. Seminarene har inneholdt praktiske oppgaver med utstrakt bruk av dialog og kunnskapsdeling.

Denne seminarrekken vil fortsette i 2013 – dog slik at vi vil ta med dommere og forsvarere som deltakere for å skape en enda bedre plattform for diskusjon og erfaringsutveksling. Vi tar dessuten sikte på å avholde noen av disse seminarene i regionene.

Utdeling av diplom etter fullført seminar

Utradisjonelle etterforskningsmetoder

Høsten 2012 innførte Moldova ny lovgivning som omhandler *utradisjonelle etterforskningsmetoder*. Bakgrunnen var særlig et behov for samordning av ulike regelverk i forbindelse med at anvendelsesområdet for bruk av utradisjonelle etterforskningsmetoder ble utvidet. NORLAM sin rolle i dette arbeidet har dels vært å komme med innspill i høringsprosessen, for deretter, i samarbeid med NIJ, å gjennomføre opplæring av personell som har som særlig ansvarsområde å iverksette og følge opp slike etterforskningstiltak.

I desember ble det avholdt et seminar med til sammen 40 deltakere fra ulike institusjoner som administrerer bruken av ulike utradisjonelle etterforskningsmetoder. Tema var en orientering om norske regler og praksis på området, bruk av utradisjonelle etterforskningsmetoder i lys av kravene i EMK, samt en gjennomgang av sentrale regler i den nye moldovske lovgivningen. Undervisningen ble gjennomført i samarbeid med General Prosecutor`s Office (GPO), Ministry of Internal Affairs (MIA) og høyesterett i Moldova, og det vil i 2013 bli avholdt to nye seminarer innen dette temaet. Slik når vi flest mulig av de moldovske aktører som har dette som sitt ansvarsområde.

Mindreårige i friomsorgen

Friomsorgen har dels hyppige utskiftninger blant staben, og mer enn 60 % av de ansatte har juridisk bakgrunn. En stor del av de ansatte mangler således nødvendig basiskunnskap for å jobbe med råd, veiledning og kriminalitetsforebygging. I arbeidet med å øke kompetansen i friomsorgen har NORLAM i samråd med Central Probation Office (CPO) derfor valgt å satse på grupper av spesielt utvalgte ansatte. Slik håper vi å bygge opp en gruppe dedikerte og kompetente kontinuitetsbærere.

CPO og NORLAM har i 2012 holdt todagersseminar for utvalgte friomsorgsansatte i fire regioner.

Friomsorgsseminar hos NORLAM

Målsettingen har vært å implementere friomsorgsmanualen som ble lansert i februar, og bidra til at denne tas i bruk. Hovedmålgruppa er ansatte som jobber med ungdom, og ved bruk av teori, case og gruppeoppgave ble det i seminarene lagt spesielt vekt på personundersøkelsen (pre-trial report), saksbehandling og bruk av framtidsplan. CPO er på aktiv utkikk etter nye og bedre metoder i individuell behandling av straffedømte, og har besluttet å la framtidsplan etter norsk modell inngå i porteføljen til friomsorgen. Som i Norge vil straffedømte tilbys bruk av framtidsplan som et valgfritt tiltak.

Kursdeltakerne følges opp med en ny kursrekke våren 2013.

Andre aktiviteter

Antikorrupsjonslovgivning

Det er for tiden et betydelig fokus korrupsjonsbekjempelse, så vel fra nasjonale myndigheter som fra internasjonale aktører som EU og USA. Omfattende tiltak er planlagt iverksatt, herunder gjennomgripende lovreguleringer på flere områder og til dels helt ny metodikk. Det kan nevnes at det foreligger lovutkast som tar sikte på å innføre *ulovlig berikelse* (*Illicit enrichment*) som egen straffebestemmelse, samt innføring av *utvidet inndragning* i tillegg til integritetstesting av offentlig ansatte.

NORLAM er grunnleggende positiv til at det settes fokus på dette området, og har i denne anledning avgitt to høringsuttalelser hvor dette også er understreket. Den første uttalelsen ble avgitt etter anmodning fra lovavdelingen i MoJ, og rettet seg mot de to førstnevnte problemstillinger, i tillegg til spørsmålet om valg av straffereaksjon for visse typer overtredelser.

I november 2012 deltok NORLAM på en konferanse i regi av MoJ vedrørende bekjempelse av korrupsjon. I forlengelsen av denne konferansen avga vi en uttalelse særlig relatert til et lovutkast som foreslår innføring av integritetstesting av offentlig ansatte. Lovutkastet tar etter vårt syn ikke opp i seg sentrale rettssikkerhetsgarantier for den som blir utsatt for slik testing, noe som gir grunnlag for bekymring. Arbeidet er ikke ferdigstilt fra moldovsk side, og det vil bli avholdt flere konferanser knyttet til dette temaet. Dette vil bli fulgt opp også fra vår side i 2013.

Menneskehandel

Menneskehandel er et uttalt problem i Moldova, og på grunn av fattigdom presses moldovske kvinner til prostitusjon i utlandet. Eksporten av illegal arbeidskraft anses å være et like stort problem.

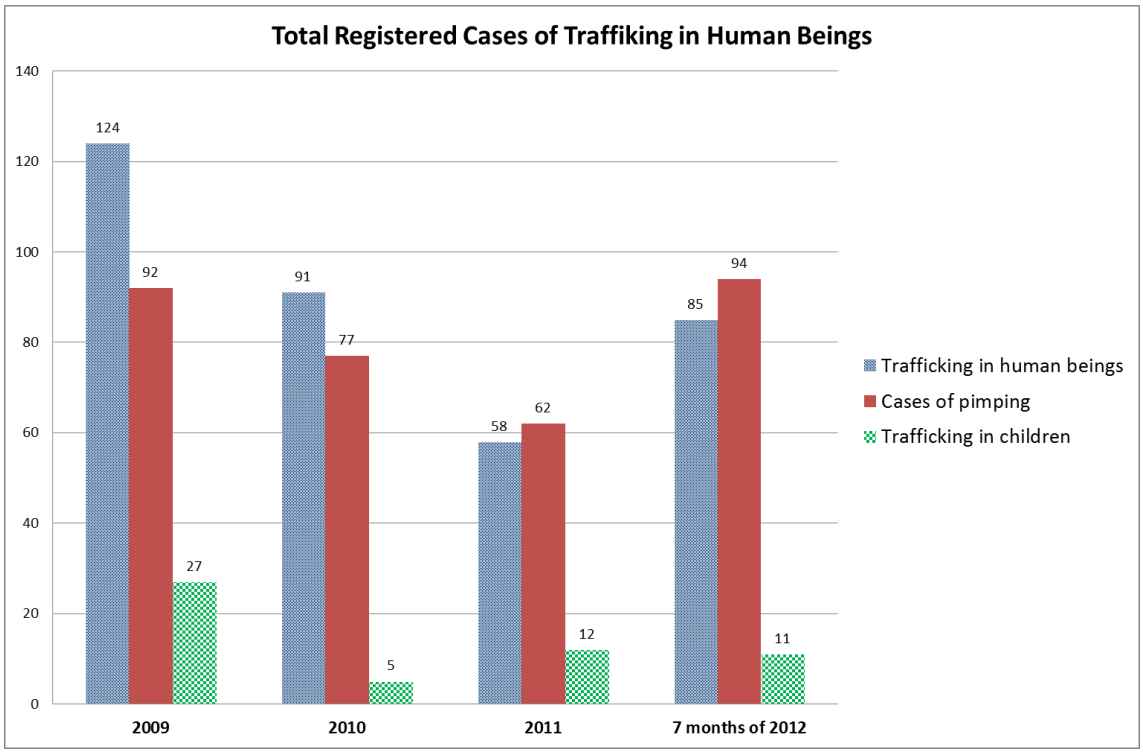

En fjerdedel av landets arbeidsstyrke befinner seg utenlands, og sender hjem beløp tilsvarende 30-40 prosent av Moldovas BNP. Siden moldovske statsborgere ikke har tilgang til Vest-Europa uten visum, er andelen moldovere som arbeider illegalt i utlandet betydelig.

NORLAM har høsten 2012, i samarbeid med NIJ, Rule of Law Institutional Strengthening Program (ROLISP), OSCE, International Organization of Migration (IOM), Innenriksministeriet og Riksadvokatembetet, forberedt en større konferanse der menneskehandel er tema. Konferansen skal etter planen avholdes 5. og 6. mars 2013.

Foretaksstraff

Som en oppfølging av tidligere aktiviteter innen dette feltet har NORLAM i 2012 avgitt en høringsuttalelse knyttet til endringer i bruken av foretaksstraff i Moldova. Uttalelsen retter seg særlig inn mot den lovtekniske delen – hvordan hjemmel for foretaksstraff mest hensiktsmessig bør reguleres, for hvilke overtredelser i den spesielle delen av straffeloven foretaksstraff bør kunne anvendes, samt vilkårene- og rammene for bruk av slik straff.

Legal Resources Centre from Moldova (LRCM)

er en aktiv NGO med svært kompetente jurister hvorav flere har hatt saker for EMD. En av de mest fremtredende brukes jevnlig av NORLAM som foredragsholder på dommerseminarer ved National Institute of Justice (NIJ).

I desember publiserte LRCM en rapport om Moldovas evne – eller mangel på sådan – til å fullbyrde dommer fra EMD. NORLAM bidro med faglige innspill og korrektur, og vårt bidrag er vektlagt i forordet til rapporten.

Sammenhengende rettsforhandlinger

Selv om det er et satsningsområde fra regjeringens side å få gjennomført sammenhengende rettsforhandlinger, har det vært liten fremgang i dette arbeidet i 2012. I 2010 ble det nedsatt en styringsgruppe etablert av Justisministeriet som skulle lede arbeidet. Denne har ikke fungert som forutsatt, angivelig delvis på grunn av skyldes indre uenigheter i gruppen. NORLAM er representert i gruppen, men det har ikke vært møtevirksomhet i 2012 da sentrale deltakere i styringsgruppen har oppholdt seg utenlands i store deler av året.

NORLAM og tidl. Høyesterettsdommer Karin Bruzelius på besøk hos domstolen i Ialoveni.

Konferanser

I april 2012 feiret moldovsk friomsorg sitt femårsjubileum. Dette ble markert med en internasjonal konferanse hvor NORLAM var bidragsyter økonomisk og på innholdssiden. På konferansen mottok NORLAM en utmerkelse som takk for bidraget som er gitt i løpet av disse årene. I forbindelse med jubileet gjestet generalsekretæren for CEP (Conférence Permanente Européenne de la Probation – den europeiske friomsorgsorganisasjon) Moldova, og NORLAM var invitert med på generalsekretærens møte med justisministeren.

Påtalemyndigheten i Moldova feiret i april sitt 20-års jubileum, og markerte dette med en dagskonferanse. NORLAM sin representant

holdt et innlegg som i ettertid ble rost for å være både poengtert og offensivt.

I mai deltok NORLAM på rundebordskonferanse i Chisinau i regi av EU og Europarådet. Foranledningen var fremleggelse av rapporten *the Profession of the Lawyer*, som er en komparativ studie av advokatenes situasjon i de såkalte *Eastern Partnership*-landene Armenia, Aserbajdsjan, Georgia, Ukraina og Moldova. For Moldovas del blir det bl.a. påpekt at advokatforeningen er svak, og at lov- og regelverket som regulerer advokaters virksomhet er formalistisk og til tider selvmotsigende.

NORLAM inviterte i juni generaldirektøren i Department of Penitentiary Institutions (DIP) samt hans stedfortreder til Berlin for å delta på konferansen *the Role of Corrections in Peacekeeping and Peace building – Improving the Impact of International Assistance*. Målgruppen var ekspedisjonssjefer, fengselsdirektører og ulike ledere på departementsnivå fra hele verden, mens tematikken var utviklingen av ulike fengselssystemer i samarbeid med internasjonale aktører. Generaldirektøren hadde under konferansen et kort møte med assisterende ekspedisjonssjef Andreas Skulberg fra Kriminalomsorgsavdelingen i JD i Norge.

Harald Ciarlo i Moskva

NORLAM deltok i september som innleder, paneldeltager og debattant på den regionale konferansen *Freedom of expression and association: from theory to practice* i Moskva.

NORLAM støttet den moldovske delegasjonen med reisetilskudd, og øvrige deltakere var jurister, menneskerettighetsaktivister og journalister fra Russland, Ukraina, Hviterussland og Aserbajdsjan. Det ble konkludert med at det var størst fremgang å spore med hensyn til utrykks- og forsamlingsfrihet i Ukraina og Moldova, mens det forverrer seg i Russland og Hviterussland, og i Aserbajdsjan mer eller mindre står på stedet hvil. Hovedarrangør av seminaret var Human Rights House Foundation.

I oktober holdt NORLAM foredrag om Den Norske Advokatforeningen for et bredt anlagt forum av advokater, hvorav flere fra Moldovas Bar Association. Arrangører var Amnesty International og American Bar Association Rule of Law Initiative (ABAROLI), og hovedformålet var å gjøre seg kjent med *best practices* fra USA og Norge med hensyn til hvordan en advokatforening bør organiseres og hvilke oppgaver den bør ha.

For øvrig nevnes at representanter fra den norske *Spesialenheten for politisaker* ved ass. leder Guro G. Kleppe og etterforskningsleder og tidligere NORLAM-ansatt Helle Gulseth høsten 2012 holdt innlegg på en moldovsk arbeidskonferanse med temaet *Strengthening the institutional framework of investigation and prosecution of allegations of torture and ill-treatment*. Konferansen er et ledd i myndighetenes arbeid med å etablere en enhet for etterforskning av saker hvor det foreligger beskyldninger om vold og tortur begått av politi/påtalemyndigheten på etterforskningsstadiet. Dette er et område myndighetene har sterkt fokus på.

Øvrig samarbeid

I begynnelsen av juli tok OSCE initiativ til et møte med tema grensekontroll. Forut for møtet hadde NORLAM, også dette på forespørsel, hatt et møte med Tysklands representant for grensekontroll stasjonert i Chisinau. Norge har tidligere bidratt med finansiering av et prosjekt rettet mot Moldova på samme tema.

NORLAM deltar på samarbeids- og informasjonsmøter ledet av en representant fra UNDP/EU (EUHLPAM – EU High Level Policy Advisors to Moldova). Nevnte representant var i 2012 også rådgiver for riksadvokaten i Moldova. Representanter fra den amerikanske ambassaden, fra OSCE og leder for Europarådets kontor i Moldova deltar på møtene. EUHLPAM møter i tillegg med en representant som arbeider med korrupsjonsspørsmål. Målet med gruppen er at de internasjonale aktørene skal kunne samarbeide bedre, for å skape et mer målrettet og effektivt arbeide opp mot påtalemyndigheten i Moldova.

NORLAM deltar på de internasjonale donormøtene som avholdes i Ministry of Internal Affairs (MIA). Hovedtema for møtene er gjennomgang av de reformendringer som MIA har vært igjennom siste år. Ett av temaene som kan nevnes er prosessen rundt liberaliseringen av visa-regimet opp mot EU.

Prejudikatslære er en del av strategiplanen for justisreformen, og NORLAM har siden oppstarten i 2007 hatt fokus på temaet. Vi har fått verdifull bistand fra pensjonert høyesterettsdommer Karin Bruzelius, og april kom hun igjen på en kort visitt. ABAROLI hadde i samarbeid med Moldovske jurister laget en samling høyesterettsdommer som et ledd i å gjøre rettspraksis tilgjengelig, og Bruzelius deltok ved lanseringen.

I mai var NORLAM medarrangør av en workshop med temaet *Pre-trial arrest*. De øvrige arrangører var NIJ, Den amerikanske ambassaden og ABAROLI. Arrangementet var særlig rettet mot dommere med ansvar for etterforskning, påtalemyndigheten og forsvarsadvokater, men også øvrige personer med interesse for temaet deltok.

Etter invitasjon fra påtalemyndigheten i Causeni distriktet, reiste i sommer flere representanter fra NORLAM dit for å diskutere eventuell deltagelse i NORLAMs fremtidige prosjekt *Dommeravhør av barn – Barnehus*. Sjef for påtalemyndigheten på stedet opplyste at det er godt samarbeid mellom påtale, dommere i distriktet og advokatene.

NORLAM hos påtaleleder Oboroceanu i Causeni

På forsommeren ble det, på forespørsel, avholdt et møte i NORLAMs lokaler med deltagere på ABAROLIs *Mentorship program* for kvinnelige jusstudenter i Moldova. NORLAM har avholdt tilsvarende møter tidligere, noe vi ser som et viktig bidrag for å fremme kvinners rolle i justissektoren.

Sentrale samarbeidspartnere

Vår påvirkningskraft og mulighet til å bidra til reform og kvalitet i justisfeltet avhenger ikke utelukkende av NORLAMs ekspertise og formidlingsevne. Vi er avhengige av å ha en åpen og respektfull dialog med våre samarbeidspartnere, nasjonale så vel som internasjonale. Vi erfarer at NORLAM er en høyt ansett bidragsyter, og samarbeidsklimaet i Moldova anses svært positivt.

Ministry of Justice (MoJ) er NORLAM sin viktigste samarbeidspart, i prosjektsammenheng så vel som i øvrige aktiviteter. Sentrale tema i våre møter i 2012 har vært forslag til nye prosjekter, drøfting av enkelte punkter i strategiplanen og diskusjon og innspill til eventuelle lovendringer.

Møte i Justisdepartementet med visejustisminister Grosu

Samarbeidet oppleves meget godt, og vi vil trekke fram justisminister Oleg Efrim sin tale under NORLAMs årlige mottakelse i mai. Han takket for vårt vedvarende bidrag i arbeidet med å reformere justissektoren, og la særlig vekt på teamets helhetlige sammensetning, vår tilstedeværelse over tid og det at vi ikke har noen underliggende agenda. Han ga tydelig uttrykk for at NORLAM nyter stor respekt hos Moldovske myndigheter og øvrige samarbeidspartnere.

General Prosecutor's Office (GPO) har en sentral rolle i vårt arbeid, og det har vært avholdt møte med Riksadvokaten der Strategiplanen var tema. I 2012 avga NORLAM en omfattende evaluering av varetektsprosjektet som ble iverksatt i 2007, særlig rettet inn mot kvaliteten på de innsendte fengselinsbegjæringer, herunder bruken av fengslingsmalene. Evalueringen viser at det er en merkbar kvalitetsforbedring i begjæringene sammenlignet med den gamle ordningen, men at det fortsatt er behov for tiltak og justeringer av eksisterende praksis.

Påtalemyndighetens rolle, veivalg, mekanismer og graden av uavhengighet var hovedtema på konferansen *Strengthening the Independence of the Prosecution Service of the Republic of Moldova in the Process of the European Integration*. Konferansen ble organisert av OSCE Mission to Moldova i samarbeid med Riksadvokatens kontor og the National Participation Council. Riksadvokatens kontor har utarbeidet et eget strategisk utviklingsprogram for 2012-2014, dette lå til grunn for de temaer som ble tatt opp på konferansen.

Vi har det siste året sett at det fortsatt er store utfordringer knyttet til reformarbeidet, der ulike motkrefter til reformen forsinker prosessen og gjør inngripende endringer vanskelig. Til tross for dette er myndigheten ganske godt i gang med prosessen. Det som er bekymringsfullt er hastigheten på lovendringsprosessene, der kvantiteten i mange tilfeller kan se ut til å gå på bekostning av kvaliteten.

Reformarbeidet har for NORLAMS del medført deltagelse på flere *Working Conferences* i form av innlegg og debattinnspill.

I løpet av 2012 har man fra nasjonal og internasjonal side vektlagt påtalemyndighetens uavhengighet som en viktig faktor i reformarbeidet. Et annet gjennomgående tema har vært påtalemyndighetens ansvarsområder, som i dag omfatter både arbeidet med straffesaker og sivile saker (ikke bare erstatningsspørsmålet knyttet til straffesaken, som i Norge). Selv om man fra sentralt hold i MoJ har forsøkt å endre ansvarsområdet til bare å gjelde straffesaker, har man så langt ikke lykkes.

Som påpekt i tidligere årsmeldinger ser man fortsatt en manglende uavhengighet mellom den enkelte påtalejurist og dennes overordnede. Moldova har i dag et lovverk som skal sikre den enkelte påtalejurists uavhengighet, uten at dette har medført endringer i praksis. Man har, etter vår vurdering, her å gjøre med holdninger og tradisjoner som ikke lar seg endre ved lovregler, men som kun lar seg endre gjennom holdningsskapende arbeide, så som undervisning i etikk og menneskerettigheter. På våre etikkseminar blir dette tema spesielt diskutert og vektlagt.

<u>Department of Penitentiary Institutions (DIP – fengselsvesenet)</u>
NORLAM har et svært tett samarbeidet med DIP, og opplever at dette er meget positivt for begge parter. Hovedfokus i år har vært på prosjektet *Etablere et pilotfengsel for ungdom etter europeisk modell.*

NORLAM hadde på slutten av året en betydelig rolle i en arbeidsgruppe i regi av DIP. Det ble utarbeidet en *Public Policy Proposal* med fokus på demilitarisering, rekruttering og bemanning, re-organisering av Kriminalomsorgen på alle nivåer, pensjonsordninger og fagforeningenes arbeid. Det endelige dokumentet ble debattert offentlig i desember, og vedtak blir fattet av Moldovske myndigheter våren 2013.

<u>Central Probation Office (CPO – Friomsorg)</u>
Toppledelsen i Moldovsk friomsorg har det siste året vært preget av hyppige utskiftninger. Ved årsskiftet ser det imidlertid til at man har oppnådd stabilitet, og den lenge planlagte fristillelsen fra DIP effektueres fra 1. januar 2013. Dette innebærer at friomsorgen, med Vladimir Popa som øverste leder, nå er en selvstendig enhet i Justisdepartementet.

NORLAM opplever friomsorgen som en offensiv og pågående samarbeidspart, som gjerne ser til internasjonale aktører for inspirasjon. Eksempelvis er man i gang med å utrede muligheten for å iverksette hjemmesoning med elektronisk kontroll (EK) for utvalgte grupper straffedømte. NORLAM er skeptisk til hvorvidt dette hensiktsmessig ut fra Moldovas nåværende situasjon, og vi bidrar aktivt med våre erfaringer fra det norske EK-prosjektet.

Som del av justisreformen jobbes det med en omorganisering av Moldovsk friomsorg. Dagens struktur innebærer at alle 42 friomsorgskontor er direkte underlagt CPO (Central Probation Office). Moldovsk lovgivning forutsetter at offentlige institusjoner som friomsorg, påtale m.v. skal være representert i alle regioner. Slik sikres befolkningen nærhet til offentlige instanser, mens man med norske øyne ser en ulempe med at mange enheter blir veldig små. NORLAM bistår CPO og MoJ i arbeidet med omorganisering, og har i prosessen fram mot ønsket regionalisering påpekt fordelene ved å gå bort fra en slik struktur.

Moldovsk friomsorg har over tid, og i samråd med blant annet Institute for Penal Reform (IRP), NORLAM mfl., jobbet med å utgi en oppdatert manual for friomsorgsarbeid. Det ferdige produktet ble lansert med bred mediedekning i februar, og bidragsyter og tidl. NORLAM-medlem Hans-Gunnar Stey var spesielt invitert til markeringen.

National Institute of Justice (NIJ) har ansvar for grunnopplæring av kandidater som ønsker å bli dommere og påtalejurister, samt videreutdanning av de nevnte profesjonene.

NORLAM gjennomfører seminarer med tema i tråd med ønskene til Instituttet, og som en oppfølging av Moldovas strategiplan. Etter forslag fra NORLAM er advokater nå inkludert som en målgruppe ved avholdelse av mix-seminarene og delvis etikkseminarene. Instituttet har anerkjent denne tilnærmingen til øvrige aktører i strafferettspleien.

State University of Moldova (UoM) er en ny og spennende samarbeidspartner for NORLAM. *Institutt for sosiologi og sosialt arbeid* (NORLAMs oversettelse) har utdanninger på både bachelor- og mastergradsnivå som er uttrykkelig etterspurte innen friomsorgen. Instituttet har i møter med NORLAM gitt sterkt uttrykk for at de ønsker å etablere kontakt med Moldovsk kriminalomsorg, samtidig som de ønsker å dra nytte av NORLAMS ressurser på relevante fagfelt. Vi ser på samarbeidet som en mulighet til å være et bindeledd mellom UoM, DIP og CPO. Samtidig skal NORLAM tilby enkeltforelesninger innen relevante fagfelt. DIP og CPO er åpne for å tilby praksisplass for et utvalg av UoM sine studenter.

Mentorship-møte for kvinnelige jusstudenter

UNICEF har i mange år vært en viktig samarbeidspart for NORLAM, hovedsakelig gjennom møtevirksomhet og en gjensidig utveksling av kunnskap og nettverk. Kontakten er opprettholdt i inneværende periode.

OSCE Mission to Moldova avholder månedlige møter relatert bl.a. til *anti-trafficking*, *domestic violence* og *training for police officers and prosecutors on trafficking cases*. Disse møtene går under navnet *Anti-Trafficking and Gender Technical Coordination Meeting*. NORLAM deltar aktivt, og dette har resultert i invitasjoner til flere frivillige nasjonale organisasjoner hvor familievold og seksuelle overgrep mot barn har vært blant temaene. NORLAM har benyttet anledningen til kort å redegjøre for det nye prosjektet *Dommeravhør av barn – Barnehus.* På denne måten har NORLAM ervervet nyttig kunnskap om status på dette feltet, videre er dagsens lovgivning debattert.

Den norske ambassaden i Bucuresti

NORLAM har i 2012 hatt et tettere samarbeid med ambassaden i Bucuresti enn i foregående år, noe vi setter pris på. Ambassadør Øystein Hovdkinn med stab besøkte i sommer NORLAM sammen med seniorrådgiver Håvard Austad fra Utenriksdepartementet. Tilsvarende har

representanter for NORLAM ved tre anledninger besøkt ambassaden i Bucuresti.

I møte med ambassadepersonell legger vi vekt på å informere om viktige begivenheter så vel som aktivitet på et mer generelt plan. Samtidig har vi fått praktisk bistand. Ambassaden hadde i forbindelse med 17. mai et arrangement i Chisinau, hvor NORLAM var invitert.

Den svenske ambassaden i Chisinau
Den norske ambassade har ikke stedlig representasjon i Moldova, og NORLAM har derfor tett dialog med den svenske ambassaden i Chisinau. Foruten gjensidig informasjon om hverandres arbeid innen justissektoren har vi mange møtepunkter i det offentlige liv i Moldova. NORLAM setter stor pris på at Sveriges ambassade inviterer til hyggelige sammenkomster ved merkedager. Ambassaden er også sentral i norsk sikkerhetsperspektiv, da den vil være vårt samlingspunkt ved en eventuell evakuering, ved nasjonal uro m.v.

Human Rights Embassy (HRE) er en internasjonal NGO som engasjerer seg i menneskerettighetsarbeid I Moldova, så vel som i andre post-Sovjetiske land. Mye av virksomheten er rettet mot advokater med særlig interesse for EMK og EMD, bl.a. gjennom seminarer som del av et *distance learning-program*. NORLAM bidrar med kompetanse gjennom foredrag og paneldeltagelse på disse seminarene, samt noe finansiell støtte. Det er avholdt seks seminarer i 2012. Disse er filmet og blir til slutt redigert til en produksjon på en times varighet. Intervjuer med NORLAMs representant inngår. Ulikt materiale fra seminarene blir fortløpende lagt ut på HRE sin hjemmeside.

Fra advokatseminar hos Human Rights Embassy

Lawyers for Reform er en fri og uformell gruppe aktive og ressurssterke advokater som tar tak i konkrete problemstillinger som angår advokaters arbeidsvilkår i Moldova, og som målbærer disse overfor de rette instanser. Man møtes så ofte det er praktisk mulig i NORLAMs lokaler. American Bar Association (ABAROLI) er fast deltaker på møtene, og det ble avholdt seks møter i 2012.

Offisielle besøk til NORLAM

Våren 2012 hadde NORLAM offisielt besøk av noen av våre kolleger i NORLAG, Norwegian Mission of Rule of Law Advisers to Georgia. Begge parter opplevde å ha faglig utbytte av besøket, og det var interessant å se likheter og ulikheter i arbeidet som gjøres.

I forbindelse med pilotprosjektet i Goian arrangerte NORLAM i mai en studietur til Moldova for tre personer fra ledelsen i Oslo fengsel. Formålet med studieturen var å kartlegge omfanget av samarbeidet med NORLAM og DIP. Videre var planlegging av utdanningen/etterutdanningen for fengsel og friomsorgsansatte et viktig element. Det ble signert en samarbeidsavtale mellom NORLAM, DIP og Oslo fengsel.

NORLAM med gjester fra Utenriksdepartementet og Justis- og beredskapsdepartementet på besøk hos Fengselsskolen i Moldova

I juni hadde NORLAM tradisjonen tro besøk av en delegasjon fra Justis- og beredskapsdepartementet, Styrkebrønnens administrasjon. Denne gang var delegasjonen supplert med to representanter fra Utenriksdepartementet, som finansierer Styrkebrønnen. Vi vektla å la delegasjonen møte våre fremste moldovske samarbeidspartnere, så vel offisielle institusjoner som frivillige organisasjoner.

På forespørsel fra UNICEF Moldova mottok NORLAM i juli av en delegasjon fra Tadsjikistan bestående av UNICEF Tadsjikistan og representanter Tadsjikiske myndigheter. Herunder representanter for Høyesterett, Riksadvokaten, the Executive office of the President of Tadsjikistan, et parlamentsmedlem m.fl. Tadsjikistan ser til Moldova for å knytte kontakter og dra lærdom av deres arbeid opp mot barn og unge, og de ba spesielt om en orientering om Goian-prosjektet. Gruppen viste stor interesse for så vel dette prosjektet som NORLAMS mandat i Moldova.

Heidi Sødergren tok i høst over stillingen som seniorrådgiver i Internasjonalt sekretariat i Justis- og beredskapsdepartementet etter Heidi Bottolfs. Noe av det første Sødergren gjorde var å besøke NORLAM i regi av Justis- og beredskapsdepartementets halvårlige besøk til Moldova.

Media – herunder vår hjemmeside

NORLAM opplever at Moldovske myndigheter har et sterkt fokus på åpenhet og formidling av informasjon i arbeidet som gjøres med justisreformen. Konferanser, høringer, presentasjoner av studier m.v. i myndighetenes regi er som regel godt besøk av media, og videreformidles til befolkningen i form av nyhetsklipp på nasjonal TV, gjennom aktiv bruk av sosiale medier og på de respektive etatenes hjemmesider.

Vår hjemmeside www.norlam.md oppdateres kontinuerlig, og er hyppig besøkt. Vi promoterer denne i møte med samarbeidspartnere, og vektlegger åpenhet rundt arbeidet vi gjør. Seminarer og offisielle besøk omtales så langt det lar seg gjøre, gjerne illustrert med bilder. Høringssvar, dokumenter vi har oversatt, årsrapporter og handouts fra våre seminar publiseres for å sikre at arbeidet nås ut til flest mulig.

Lenker til videre informasjon:

ABA ROLI www.americanbar.org
Central Probation Office www.justice.gov.md
Den norske ambassade I Romania www.norvegia.ro
Den svenske ambassade I Moldova www.svedenabroad.com
Department of Penitentiary Institutions (DIP) www.penitenciar.gov.md
General Prosecutor`s Office www.procuratura.md
Human Rights Embassy www.humanrightsembassy.org
Human Rights House Foundation www.humanrightshouse.org
Institute for Penal Reform www.irp.md
Legal Resources Centre from Moldova www.crjm.org
Ministry of Justice, Moldova www.justice.gov.md
National Center for Child Abuse Prevention www.cnpac.org.md
National Institute of Justice www.inj.md
Organisation for Security and Co-operation in Europe www.osce.org
State University of Moldova www.usm.md
Superior Council of Magistracy www.csm.md
Supreme Court of Justice of the Republic of Moldova www.csj.md
The Union of Lawyers of the Republic of Moldova www.avocatul.md